

“Perquè l’art de la retòrica implicava l’existència d’una posició, una ‘tesi’, alguna cosa, idea o principi, que calia exposar i expressar ordenadament: calia donar forma a una matèria, per tornar a una altra fórmula ben clàssica. I quan es perd la forma, hi ha el gravíssim perill que la matèria es dissolga també en el no res”

La paraula pública 2

La democràcia de masses, que d’una manera o una altra s’enceta amb la Revolució Francesa, i continua al llarg del segle XIX i del XX, a Europa i fora d’Europa, no representa només una expansió del discurs parlamentari, sinó sobretot l’aparició d’un fenomen del tot nou o radicalment renovat: el míting de sala, de carrer o de plaça. El fet és nou, perquè en el míting ja no es tracta sobretot de “parlar bé” amb els recursos i els referents de la retòrica clàssica (és a dir, de parlar bé davant d’un públic elegit i expert), sinó de moure a la convicció i a l’acció un públic popular, compost per gent que no ha tingut cap contacte (si no era a través del sermó, però això en el context polític compta poc) amb un llenguatge i amb uns conceptes propis de la cultura d’elit. Convèncer i moure a l’acció els assistents a un míting de masses ja no serà, doncs, resultat de la claredat i l’ordre de l’exposició, ni de l’elegància oratòria i la precisió de les idees: en el míting, el desordre i la improvisació, la invectiva directa, l’atac personal, l’insult o la burla, i sobretot l’adequació a allò que l’orador percep com a desig i expectativa dels oients poden constituir recursos molt més eficaços que els de l’antiga retòrica clàssica. Cosa que significa que el domini d’aquests recursos clàssics (ordre, argumentació racional, mètode, elegància i estil...) no és condició per a l’exercici de la diguem-ne “nova professió” de la política: qualsevol, doncs, sense cap preparació diguem-ne “tècnica”, pot aspirar a l’èxit, convertir-se en un líder –en un “líder de masses”, o en un “líder d’opinió”: conceptes nous–, arrossegar la gent amb discursos abrindats, guanyar una elecció, dirigir un moviment polític, sindical o social. De manera que, en l’activitat política entesa o practicada com activitat demagògica (però si “demagògia” vol dir moure o arrossegar el poble, hi ha cap polític que no la practique?), i en l’activitat intel·lectual, periodística o simplement social que s’hi relaciona de prop o de lluny, el discurs públic té necessàriament com a objectiu incitar a l’acció (de la pacífica i modesta acció de votar, a la revolució violenta): es pot parlar, per tant, dient molt poques coses i mal dites, i tanmateix tindre un èxit notable, si els oients queden confusos i enganyats, però diposats activament en favor de qui parla i en contra dels seus adversaris. A la mort de Pèricles, Atenes va ser dirigida (bel·licosament i catastròficament) per una mena d’homes nous que sabien arrossegar el poble i l’assemblea amb discursos virulents: homes com Cleó, mercader de cuiros, Eucrates, cordeller, o Hipèrbol, fabricant de llànties. Perquè aquesta és també una antiga tradició, llargament interrompuda, i portada al seu màxim esplendor els nostres dies: Hitler, com sap tothom, era pintor de parets, i demane disculpes als pintors.

Quan les condicions de la vida política permeten (com ha de ser) que tothom pugui parlar en públic davant de tothom, la confusió general n’és un dels resultats tan possibles com inevitables. El problema (diguem-ne “problema”, encara que només és problema allò que té solució possible: la Santíssima Trinitat, posem per cas, o la quadratura del cercle no són problemes), el problema, doncs, és que l’expansió del dret universal a parlar en públic (l’expansió del dret, i l’expansió de les oportunitats d’exercir-lo) ha anat acompanyada del descrèdit o la desaparició de l’art de “parlar bé”. Amb els funestos resultats que se’n deriven, des de la paraula política fins a la paraula radiofònica, televisiva o de qualsevol altra espècie de sermons. Perquè l’art de la retòrica implicava l’existència d’una posició, una “tesi”, alguna cosa, idea o principi, que calia exposar i expressar ordenadament: calia donar forma a una matèria, per tornar a una altra fórmula ben clàssica. I quan es perd la forma, hi ha el gravíssim perill que la matèria es dissolga també en el no-res. I sense matèria i sense forma, ja m’explicaran què en quedarà, de tot plegat.